

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BOJXONA
QO‘MITASI**

OLIY HARBIY BOJXONA INSTITUTI

G.A. Asilova, N.D. Qudriddinova

O‘ZBEK TILI

O‘QUV QO‘LLANMA

**Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi Muvofiqlashtiruvchi kengashi
qarori bilan oliy ta’limning “Bojxona ishi” yo‘nalishi rus guruhлари
uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya qilingan**

“Yosh kuch”

Toshkent – 2018

UO‘K: 811.512.133(075.8)

KBK: 81O‘zb-923

A-83

Asilova G.A., Qudriddinova N.D. O‘zbek tili. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Yosh kuch”, 2018. – 200 b.

UO‘K: 811.512.133(075.8)

KBK: 8

1O‘zb-923

Taqrizchilar:

M. Berdiyeva –

Toshkent moliya instituti O‘zbek va rus tillari kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

K. Nosirov –

Oliy harbiy bojxona instituti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası mudiri, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Mazkur o‘quv qo‘llanma oliy ta‘limning “Bojxona ishi” yo‘nalishi rus guruhları talabalariga mo‘ljallangan bo‘lib, Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan joriy etilgan “O‘zbek tili” fan dasturi asosida tuzilgan.

ISBN 978-9943-5472-6-1

© G.A. Asilova, 2018

© “Yosh kuch” nashriyoti, 2018

SO‘ZBOSHI

O‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tilidir. Respublikamizda yashaydigan turli millat vakillarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotida faol ishtirok etishi, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishida ularning davlat tilida samarali muloqot yuritishi muhim o‘rin tutadi

Mazkur o‘quv qo‘llanma Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan “O‘zbek tili” fan dasturi asosida yaratilgan va “Bojxona ishi” yo‘nalishi 1-bosqich rus guruhleri talabalariga mo‘ljallangan. Uning maqsadi bo‘lajak mutaxassislarni davlat tilida og‘zaki va yozma muloqot yuritishga, turli sohalarning terminlarini nutqda samarali va to‘g‘ri qo‘llashga, monologik va dialogik matn tuzish hamda turli nutq uslublari bilan ishlashga o‘rgatishdan iborat.

Qo‘llanmada nutq o‘stirishga, o‘zbek tilida erkin fikr yuritishga qaratilgan turli pedagogik texnologiyalardan foydalanildi, rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish mashqlariga ham keng o‘rin berildi.

O‘quv qo‘llanma ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma‘rifiy mazmundagi nutqiy mavzular asosida qurilgan. Har bir mavzu doirasida talabanning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish, so‘z boyligini oshirishdan tortib matn yaratishgacha bo‘lgan bosqichlarda qo‘llanadigan topshiriqlar tizimi berilgan. Grammatik mavzular o‘zbek tilida qo‘shma gap konsrtuksiyalarini tuzish malakalarini rivojlantirishni ko‘zda tutadi.

1. Matnni o‘qing.

1. Berilgan so‘z va so‘z birikmalarining ma’nosini tushuntiring. Ular ishtirokida Vatan haqida kichik matn tuzing.

Muqaddas burch, buyuk ne’mat, nufuz, xalqaro maydon, kamolot, ma’naviyat, osuda hayot, xiyonat, Osiyoning yuragi, go‘zal tabiat, mas’uliyat, sog‘inch hissi, g‘urur va iftixor tuyg‘usi.

2. Matnni o‘qing. Undagi asosiy fikrni yozma ravishda ifodalang.

ta’rif –
описание

iftixor –
гордость

Vatan. Mehr bilan, muhabbat bilan tilga olinadi bu so‘z. Vatan *ta’rif*ga so‘z yetmaydi. Vatan tuyg‘usi shunchalar muqaddaski, bu so‘zni eshitganimizda qalblarimiz g‘urur va *iftixor*ga to‘ladi. Shu bois Vatan ulug‘, Vatan buyuk! Biz yashayotgan go‘zal yurt O‘zbekiston Respublikasi deb ataladi. Bu yurtni qadimda Movarounnahr, keyinroq Turkiston va Markaziy Osiyo deb kelishgan. U Osiyo qit‘asining markaziy va shimoliy qismida, Sirdaryo bilan Amudaryo oralig‘ida joylashgan.

O‘zbekiston – serquyosh o‘lka. Uning maydoni 447,4 ming kvadrat kilometrni egallagan. Davlat

tarkibiga Qoraqalpog‘iston Respublikasi va 12ta viloyat kiradi. Mamlakat aholisining tarkibini o‘zbeklar, ruslar, tojiklar, qozoqlar, qoraqalpoqlar, tatarlar – jami 130 dan ortiq millat vakillari tashkil qiladi. O‘zbekistonning Davlat tili – o‘zbek tili. *Iqlimi* kontinental, quruq, serquyosh, yog‘inlar kam tushadi.

iqlim – КЛИМАТ

e’tirof –
признание

O‘zbekistonning YUNESKO *e’tirof* etgan va Buyuk Ipak yo‘li ustida joylashgan shaharlari: Buxoro, Samarqand, Termiz, Farg‘ona, Xiva, Shahrisabz. Mamlakatimiz 5ta davlat bilan chegaradosh: Qozog‘iston (shimolda), Qirg‘iziston (sharqda), Tojikiston (janubi-sharqda), Afgoniston (janubda) va Turkmaniston (g‘arbda).

Asrlar davomida xalqimiz Vatanimizning chinakam ozod va mustaqil bo‘lishini orzu qilib keldi. Bu yo‘lda *shiddatli kurashlar* ham bo‘lib o‘tdi.

shiddatli kurash –
тяжёлая борьба

XX asrning oxirida Vatanimiz tarixida yangi davr boshlandi. 1991-yil 31-avgustda respublika Oliy Kengashining navbatdan tashqari 6-sessiyasida mustaqil O‘zbekiston Respublikasi tashkil etilganligi e’lon qilindi. Istiqlol sharofati bilan O‘zbekiston ham dunyo xaritasidan joy oldi.

Vatanimiz mustaqil bo‘lgan davr ichida barcha sohalarda katta ishlar amalga oshirildi. O‘zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzi kun sayin oshib bormoqda. O‘zbekiston xalqi tinch va osuda hayot kechirmoqda. Buni kimdir Vatan *chegaralarining daxlsizligidan* deb bilsa, kimdir uning mustahkam *ma’naviy qo‘rg‘oni* bilan izohlaydi. Bu ikki omil uyg‘unligi

chegaralarning daxlsizligi –
нерушимость
границ
ma’naviy qo‘rg‘on –

3. Tansiq go‘yo bo‘g‘ilganday uh tortdi. Shunday qarindoshlarni ko‘kka ko‘targan dadasidan xafa bo‘ldi u. (*Oybek.*)

4. Bu yoqda Jamol Bo‘riboyevdan og‘aynilari bo‘lgan, yulduzni benarvon uradigan bunaqa odamlardan hayiqmoq kerak. (*O. Yoqubov.*)

5. Toshkentdagi istiqloq davrida qurilgan inshootlarni ko‘rib og‘zim ochilib qoldi.

10. Berilgan gaplar tarkibidagi frazeologik iboralarni aniqlang, ularning ma‘nolarini izohlang.

1. Bu kun men juda ajoyib tush ko‘rdim: bir shudgorning chetida, tolning soyasida yonboshlab yotgan emishman. Do‘ppi yarimta. (*G‘afur G‘ulom.*)

2. Meni o‘z muxlislarimgizdan bilib, urinmasdan yangi yozilgan she‘rlardan o‘qib berar ekansiz, mening boshimni ko‘kka yetkazgan bo‘lursiz ... (*Sobir Abdulla.*)

3. – Yozaver, – dedi Yaxshiboyev kulib, – o‘lganimdan keyin chiqarasan. – Nafasni issiq qiling, domlajon! (*Murod Muhammad Do‘st.*)

4. Qor ham qursin, kavushim ham qursin. Nurioy, xurmachaning tagini xo‘p yalagan ekansiz-da. (*Oybek.*)

5. Mana, bo‘ying yetdi, tuzukroq yerdan chiqsa uzataylik, orzu-havas ko‘raylik. (*V. G‘ofurov.*)

6. Siddiqjon yuzlarcha kishi og‘ziga qarab turgan majlisni ko‘z oldiga keltirib juda katta tashvishga qoldi-yu, dami ichiga tushib ketdi. (*Abdulla Qahhor.*)

7. – O‘sha kishidan so‘ray qoling. Ming qilsa ko‘pni ko‘rgan odam... (*Ibrohim Rahim.*)

8. U tilmochlik qilib yurgan kezlarda shaharning kazo-kazolari bilan og‘iz-burun o‘pishib qoldi. (*Said Ahmad.*)

9. Menga qarshi gapirish instinkt bo‘lib qolibdi sizga. Tutun qaytarganingiz-qaytargan. (*Asqad Muxtor.*)

10. Teshaboyvachcha qilviriqning shoxida yursa, Madumar mingboshi bargida yuradi. (*Mirzakalon Ismoiliy.*)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида / ЎзР қонуни (янги таҳрири) / ЎзР Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1989. – 26-28-сон, 453-модда; 1991. – 11-сон, 273-модда.
2. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида / ЎзР Президентининг фармони / ЎзР ҚХТ, 2017. – 6-сон, 70-модда; 20-сон, 354-модда.
3. Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида / ЎзР Президентининг қарори / ЎзР ҚХТ, 2017. – 18-сон, 313-модда; 19-сон, 335-модда; 24-сон, 490-модда.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 176 б.
5. Хусанов Н., Абдурахмонова М., Лафасов Ў., Асилова Г. Ўзбек тили /Фан дастури (барча бакалаврият таълим йўналишлари учун). – Т., 2017. – 17 б.
6. Bobur Zahiriddin Muhammad. Boburnoma. – Toshkent, 2007.
7. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O‘zbek tili darsligi (xitoyliklar uchun). – Pekin, 2016. – 348 б.
8. Muhiddinova X., Salisheva Z., Po‘latova X. O‘zbek tili (oliy ta’lim muassasalari rus guruhlariga uchun darslik). – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 288 б.
9. Назаров К.Н., Хўжанова Г.Ў. Ўзбек тили (юримдик институт ва университетларнинг ҳуқуқшунослик факультетлари рус гуруҳлари учун дарслик). – Тошкент: ТДЮИ, 2003. – 334 б.
10. Normatova SH., Abdurahmonova M. O‘zbek tili (darslik). – Toshkent: JIDU, 2014. – 192 б.
11. Osim M. To‘maris / Tarixiy qissalar. – Toshkent, 2012.
12. Русча-ўзбекча луғат (2 жилдли). – Тошкент: ЎЗМЭ, 2013.
13. Тафаккур гулшани. – Т: Ф.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989.
14. Темур тузуклари / Б.Аҳмедов таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.–184 б.
15. Fayzullayeva SH., Azimova N., Usmonova G. O‘zbek tili (oily o‘quv yurtlarining iqtisodiy ta’lim yo‘nalishlari talabalari uchun o‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Iqtisodiyot, 2012. – 108 б.
16. Cho‘lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent, 2014.
17. Ўзбек тилининг изоҳли луғати/5 жилдли.–Т.: ЎЗМЭ Давлат илмий нашриёти, 1-жилд, 2006. – 680 б., 2-жилд, 2006. – 672 б., 3-жилд, 2006. – 688 б.,4-жилд, 2008. – 608 б., 5-жилд, 2008. – 592 б.

18. Ўзбек халқ мақоллари. Т.: “SHARQ” NMAKBТ, 2013.
19. Ўзбекистон миллий энциклопедияси / 12 жилдли. – Т.: ЎзМЭ Давлат илмий нашриёти, 1-жилд, 2000. – 736 б., 2-жилд, 2001. – 704 б., 3-жилд, 2002. – 704 б., 4-жилд, 2002. – 704 б., 5-жилд, 2003. – 704 б., 6-жилд, 2003. – 704 б., 7-жилд, 2004. – 704 б., 8-жилд, 2004. – 704 б., 9-жилд, 2005. – 704 б., 10-жилд, 2005. – 656 б., 11-жилд, 2005. – 608 б., 12-жилд, 2006. – 712 б.
20. Qodirov P. Yulduzli tunlar. – Toshkent, 1981.
21. Hoshimov O‘. Saylanma. 2 jildli. – Toshkent, 1993.
22. Husanov N., Xo‘jaqulova R., Dilmurodova N. O‘zbek tili (o‘quv qo‘llanma). – Toshkent: TMI, 2017. – 336 b.
23. Alo Raun. Basic course in uzbek. Published by Indiana University, 1996.
24. Korzhynska, T. Comparative analysis of theoretical approaches to professional training of the future customs officers in the system of higher education of Ukraine and Poland//Comparative Professional Pedagogy 5(1)/2015.
25. Siti Hafizah binti Daud. Motivation and job satisfaction among customs officers: a case study of Kuala Lumpur International Airport (KLIA), Kulliyah of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences, International Islamic University Malaysia, 2012.
26. Tai Lee Ming. The influence of workers’ competencies on job performance of royal Malaysian customs department, Universiti Utara Malaysia, 2011.

Internet saytlari

27. <http://teachyourselfuzbek.com/resources/coursebooks/> – Самоучитель узбекского языка
28. <http://solver.uz/translate.php> – Русско-узбекский переводчик
29. http://sahifa.tj/rusko_uzbekskij_razgovornik.aspx – Русско-узбекский разговорник
30. http://sahifa.tj/uzbeksko_russkij.aspx – Узбекско-русский переводчик
31. <https://www.lex.uz>. – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi

MUNDARIJA

1-mavzu	O‘zbekiston – yagona Vatan	4
	<i>O‘zbek tilining imlo qoidalari</i>	11
2-mavzu	O‘zbek tili – Davlat tili	16
	<i>O‘zbek tilida gap tuzilishi. Sodda gap turlari</i>	23
3-mavzu	Milliy qadriyatlar – millat iftixori	29
	<i>Qo‘shma gap. Bog‘langan qo‘shma gaplar</i>	37
4-mavzu	Vatan va vatanparvarlik	42
	<i>Ergashgan qo‘shma gaplar. Ko‘rsatish olmoshli ergashgan qo‘shma gaplar. Nisbiy so‘zli ergashgan qo‘shma gaplar</i>	51
5-mavzu	Tarix va zamonamiz	55
	<i>Ega ergash gapli qo‘shma gap</i>	64
6-mavzu	Ulug‘ ajdodlarimiz	67
	Muhammad Muso al Xorazmiy	67
	<i>Kesim ergash gapli qo‘shma gap</i>	70
	Ahmad al Farg‘oniy	72
	<i>Aniqlovchi ergash gapli qo‘shma gap</i>	75
	Abu Ali ibn Sino	77
	<i>To‘ldiruvchi ergash gapli qo‘shma gap</i>	80
	Mirzo Ulug‘bek	83
	<i>Hol ergash gapli qo‘shma gaplar</i>	88
7-mavzu	Adabiyot – ma‘naviyatni yuksaltiruvchi manba	93
	Alisher Navoiy	94
	<i>Ergashgan qo‘shma gaplarning sodda gap bilan ma‘nodoshligi</i>	103
	Zahiriddin Muhammad Bobur	107
	<i>Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplar</i>	113
8-mavzu	Zamonamiz adiblari	117
	Abdulla Oripov	117
	O‘tkir Hoshimov	121
	Muhammad Yusuf	152
9-mavzu	Kitob mutolaasi	160
	<i>Murakkab bog‘lanishli qo‘shma gaplar</i>	167
10-mavzu	Milliy kutubxona	172
	<i>Ko‘chirma va o‘zlashtirma gaplar</i>	177
11-mavzu	Jadid adabiyotida ma‘rifatparvarlik g‘oyalari	180
	<i>Tinish belgilarining imlosi</i>	187
12-mavzu	San‘at va ma‘naviyat	194
	<i>O‘zbek tilining leksik qatlamlari</i>	198
13-mavzu	Muzeylar – o‘tmish va kelajak orasidagi ko‘prik	200
	<i>Frazeologik birliklar</i>	205
	Foydalanilgan adabiyotlar	208

Asilova Gulshan Asadovna

Qudriddinova Nargis Dehqonovna

O‘ZBEK TILI

Oliy ta’limning “Bojxona ishi” yo‘nalishi rus guruhlari
talabalari uchun o‘quv qo‘llanma

Muharrir: Axmadjon Babajanov

Dizayner: Madina Ismailova

Texnik muharrir: Izzatilla Xayrullayev

Sahifalovchi: Abduqodir Yuldashev